

The Future of Work and Learning International Academic - Practitioner Symposium

DOBA Fakulteta Maribor, 11. april 2013

Re-set the education - NOW Preoblikujmo izobraževanje – ZDAJ

Violeta Bulc

Vibacom, InCo gibanje, Slovenia

Violeta.bulc@vibacom.si

Povzetek

Mnoge razvijajoče se potrebe in obnašanja današnje družbe kažejo na oblikovanje nove civilizacije, še posebej v točkah preliva, kot so: načini organiziranja, učenja, razumevanja, delovanja, ipd.. Njena formacija in izkušnje v obdobju prehoda bodo v veliki meri odvisna od načina, vsebine in rezultatov učenja in izobraževanja 21. stoletja. Prve korake v smeri preoblikovanja slednjega pogojujejo problemi in priložnosti na inovacijah temelječih mislečih okolij in prebujajoča ozaveščena okolja, ki vse bolj v proces odločanja vključujejo, poleg učenja (znanje) in delovanja (izkušnje), tudi intuicijo (nezavedno). V prispevku orišem nekaj ključnih značilnosti nove civilizacije in nakažem področja in vsebine, ki vabijo k novim pristopom, orodjem in metodam v procesu učenja. Na osnovi praktičnih primerov iz lastne prakse, prikažem svoje prve izkušnje iz spremenjenih vsebin in pristopov v izvajanju visokošolskega programa, ter povabim v razmišljanje o naslednjih možnih korakih.

Ključne besede: nova civilizacija, točke preliva, misleča okolja, ozaveščena okolja, znanje, izkušnje, intuicija, inovacijski ekosistemi, 4 načini vedenja, sistemsko razmišljanje

Abstract

Many evolving behaviors and needs of today's society are encouraging us to recognize the emergence of a new civilization. It is clear that the first evidence of the new civilization and our experiences with it, are occurring at the civilization leveraging points, such as ways of organizing, ways of learning, ways of understanding, ways of being, ways of doing, etc. They are largely contributing to changes that take place in educational and learning processes of the 21st century. The first major steps towards these changes are provoked by problems and opportunities of the emerging innovation based thinking environments, and the conscious environments, which are inviting in the process of decision making, besides the learning (knowledge) and manifestation (experiences), the intuition (sub consciousness), as well. In the article I argue that the emerging characteristics of the new civilization are prompting new approaches, tools and methods for successful learning. I make my arguments based on my own experiences and innovative approaches that I have used in teaching on the undergraduate level. At the end I invite you all to discuss possible next steps in the process of learning by proposing my base line arguments.

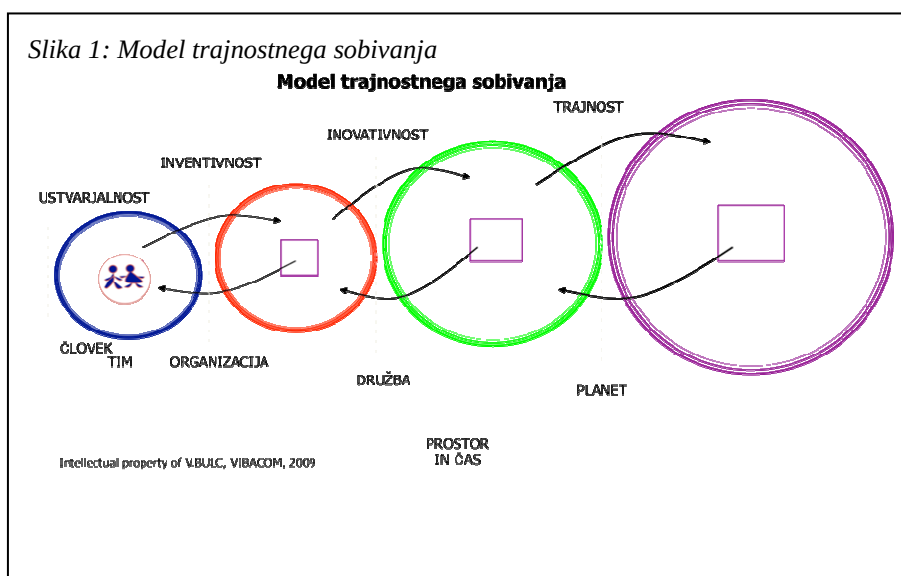
Keywords: new civilization, leverage points, thinking environments, conscious environments, knowledge, experiences, intuition, innovation ecosystems, 4 ways of knowing, systemic thinking

Dokumentu na pot

Na začetku prispevka želim poudariti, da je vsebina, ki je pred vami, napisana z vidika praksa. Predstavlja razmišljanja in poglede, ki so nastali na osnovi mnogih projektov iz prakse (iz akademskega, podjetniškega, korporativnega, nevladnega in lokalnega okolja). Mnoge izjave so plod mojega lastnega razmišljanja. Hkrati so spoznanja pod vplivom številnih pogovorov s čudovitimi, ustvarjalnimi ljudmi, ki sem jih srečala na poti odkrivanja in delovanja (stranke, študenti, prijatelji, kolegi, soustvarjalci odprtega prostora) ter prebranih člankov, knjig, esejev in razprav, ki so me vedno znova in znova potiskali preko robu znanega in udobnega. Zato mnoge izjave niso podkrepjene s citati in viri. Preprosto so dozorele v mojem notranjem dojemanju sveta in na vas je, da si o njih ustvarite lastno mnenje.

1 Značilnosti, ki nakazujejo novo civilizacijo

Ko se ozremo na obdobje zadnjih 10.000 let, ne moremo mimo spoznanj, da se je človekov odnos do sveta v tem času zelo spreminjal. Civilizacijska obdobja se med seboj razlikujejo v temeljnih elementih odnosa do okolja in do samega sebe, sistemu vrednot,

ključnih elementih ustvarjanja dodane vrednosti, družbenih strukturah in v odnosu do virov moči, ki spreminjajo podobo vsega kar je.

Za dosedanje civilizacije je značilna izrazita usmerjenost v znanost, tehnologijo, izrazita vertikalna osredotočenost

struktur, zaprti sistemi in analitičen način razmišljanja, razumevanja in razlaganja soodvisnosti vsega kar mi smo in s čimer sobivamo /Slika 1/.

V našem civilizacijskem obdobju se je znanost vmestila kot enakovreden partner duhovnim vedam. S tem se je uravnotežilo dojemanje materialnega, stvarnega, tukaj-zemeljskega sveta in duhovnega, nezavednega, neotipljivega. Ključni poudarek je bil na nadgradnji individualne in kolektivne zavesti z organizacijsko zavestjo.

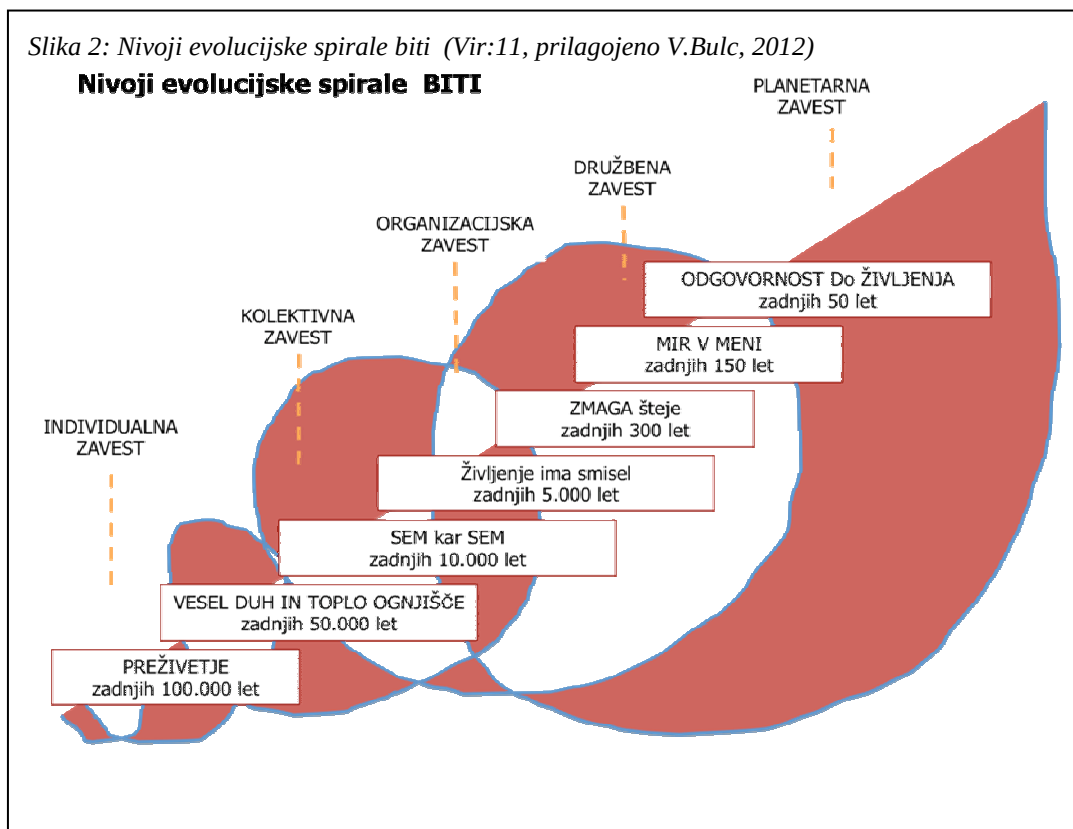
V zadnjih 200 letih pa se počasi a vztrajno nakazujejo družbene značilnosti, ki so ob koncu prejšnjega stoletja začele napovedovati novo dobo. Pojavile so se na nivoju obnašanja posameznikov/ic, družbe in njenih struktur. Le te nas vzpodbujajo, da prepoznamo v njih več kot le spremembo v kulturi. Vabijo k razmisleku o novi civilizaciji, katere orisi se čutijo v vse bolj prezentnih elementih kot so:

- sistemski način razmišljanja,
- razumevanje soodvisnosti vsega kar je (vidnega in nevidnega),
- odprti modeli sobivanja /Slika 1/,
- globalne mreže,

- medstrukturna sodelovanja,
- participativni modeli odločanja,
- eko zavest,
- osredotočenje na iskanje miru v sebi,
- razumevanje več-dimenzionalnih soodvisnosti,
- popolna prepletenosti med notranjim in zunanjim svetom,
- razumevanje odgovornosti do življenja,
- prepletanje duhovne in materialne biti v ozaveščeno novo celoto,
- upravljanje z družbeno in planetarno zavestjo,
- pojav globalnih vrednot,
- oblikovnanje planetarne zavesti.

Pri tem imam občutek, da se zavest vse bolj gosti. Obenem se povečuje frekvenca sprememb in dogodkov /Slika 2/. Zato je vse glasnejši tok, ki govori o novi, eko **civilizaciji globalnega značaja** (Vir: 2, 11, 12). Vse dosedanje civilizacije so imele celinski značaj po svojem izvoru in značajskih lastnostih. Verjamem, da bo nova civilizacija globalna, planetarna.

Posledično so vse glasnejše potrebe po spremembi struktur v katerih sobivamo in soustvarjamo, še posebej tistih, v okviru katerih se učimo, usposabljammo in celostno razvijamo.

1.1 Točke preliva nove civilizacije

Točke preliva¹ nam pomagajo pri razumevanju obsega potrebnih sprememb in pri sistemskem pristopu k prilagajanju /Slika 3/ tokovom nove civilizacije²:

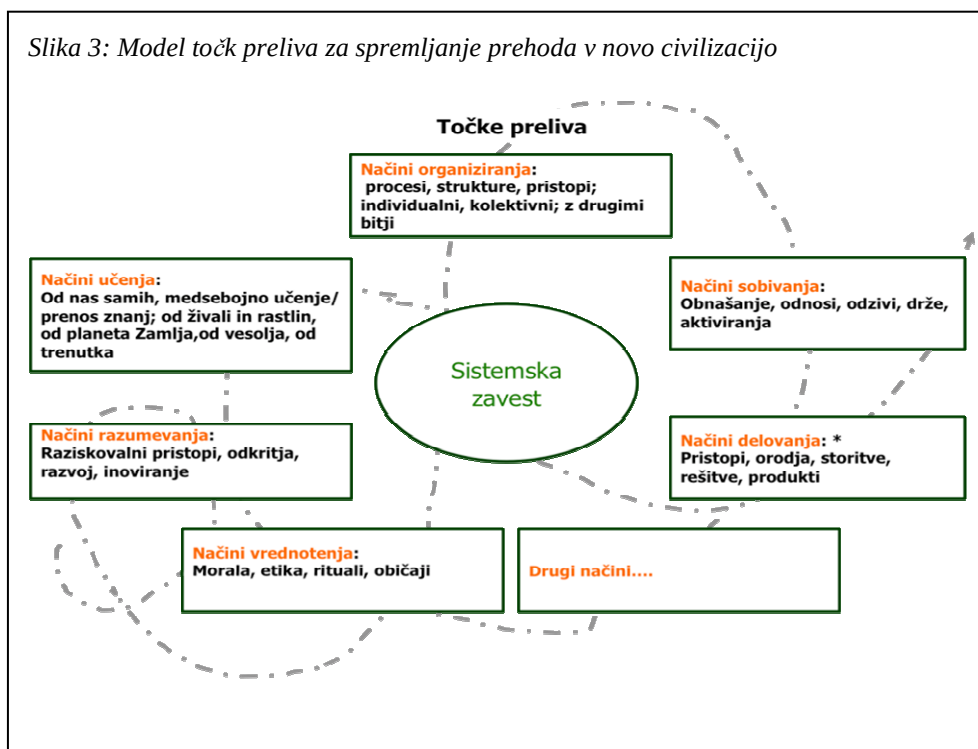
¹ Povzeto po modelu, ki je nastal kot priprava na svetovno konferenco sistemske znanosti - Vietnam 2013 (interni arhiv)

² pojem »eco civilizacija« sem prvič zasledila preko delavnic mednarodne skupnosti sistemske znanosti ISSS <http://iss.org/world/> in v člankih Alexandra Laszlova [http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Laszlo_\(scientist\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Laszlo_(scientist))

- načini **organiziranja** (procesi, strukture, načini; individualnost, skupinskost; z drugimi bitji)
- načini **učenja** (od nas samih, drug od drugega, od rastlin, od živali, od planeta Zemlja, od vesolja; od preteklosti, od prihodnosti, od trenutka)
- načini **obstoja** (obnašanja, odnosi, odzivi, vključevanja, prepričanja, angažiranja)
- načini **delovanja** (pristopi, orodja, storitve, rešitve, produkti)
- načini **razumevanja** (pristopi v raziskovanju, odkrivanje, razvijanje, inoviranje)
- načini **vrednotenja**³ (nove definicije rasti in percepcije moči, novi običaji, rituali, etične norme, razumevanje in zagotavljanje varnosti)

V **točkah preliva** lahko najdemo navdih in oporo za iskanje vsebinskih, metodoloških in strukturnih sprememb v procesu izobraževanja in učenja; da se skupaj s študenti, delodajalci in delojemalci uspešno opremimo za izzive, ki prihajajo. Hkrati pa se, pri opazovanju vseh omenjenih točk, učimo **soodvisnosti med njimi** in razumevanja oblikovanja **sistemske zavesti kot celote**. Vse točke preliva se namreč prilagajajo v soodvisnosti z razvojem različnih pojavnih oblik zavesti /slika 3/.

Zagotovo lahko trdimo, da nova doba prinaša spremembo v razumevanju potrebnih znanj in njihovem načinu pridobivanja. Slednje bi lahko strnili v naslednjo misel:

»Zaradi izredno visoke frekvence sprememb v odnosih med ljudmi in strukturami ter v obnašanju in potrebah ljudi, v procesu izobraževanja raste potreba po večjem poudarku na tehnikah lateralnega in holističnega učenja, dinamičnem in aktivnem pridobivanju

informacij, modelih logičnega razmišljanja, povečevanju naših ustvarjalnih sposobnosti, oblikovanju dinamičnih globalnih mrež, samoorganiziranju in mrežnem povezovanju ljudi, večnivojskem/ciljnem komuniciranju, vključujočem razvoju socialnega kapitala in vzpostavljanju pogojev za **razcvet vsakega posameznika in njegovih sposobnosti**. Razumemo namreč, da vsako živo bitje nosi v sebi unikatno sporočilo za razvoj planeta Zemlja. Zanimarjanje kateregakoli nosilca ali nosilke je izguba za vse. Še več, ključno je, da znamo **razumeti kako in zakaj** je prišlo do nadgradnje/spremembe pristopov, modelov in orodij; kaj od slednjega upoštevati v dinamičnih procesih razvoja, kdaj in do kdaj« (Bulc, 2013).

³ gotovo to niso edini načini in dopuščam možnost, da se seznam s časom še oplemeniti

Preglednica 1: Točke preliva/potrebe	organiziranje	učenje	delovanje	obstoj	razumevanje	vrednotenje
Tehnike lateralnega/ holističnega učenja	x	x	x	x	x	x
Dinamično/aktivno pridobivanje informacij	x	x	x	x	x	x
Modeli logičnega razmišljanja	x	x	x		x	
Povečevanje ustvarjalnih zmožnosti		x	x		x	x
Samoorganiziranje		x		x	x	
Oblikovanje dinamičnih globalnih mrež	x		x	x	x	
Večnivojsko/ciljno komuniciranje	x		x		x	x
Vključujoč razvoj socialnega kapitala	x	x	x		x	
Razcvet sposobnosti vsakega posameznika		x	x	x		

Navedena področja sprememb dobijo v odnosu do točk preliva še dodaten pomen. Kot je razvidno iz razpredelnice */Razpredelnica 1/*, mnoge točke kličejo po takojšnjih nadgradnjah (v matriki označene z x)⁴. Največ takojšnjih sprememb potrebujemo v tehnikah učenja in v pridobivanju informacij, kjer so tudi največje priložnosti za izobraževalne sisteme. Slednje bomo še podrobneje razčlenili v luči evolucijskega razvoja (poslovnih) sistemov.

Z vidika nadgrajevanja systemske zavesti, je največ takojšnjih priložnosti v nadgradnji dveh točk preliva: načina delovanja in načina razumevanja. Tu so spremembe najhitreje uresničljive in lahko pomagajo sprožiti tudi dolgoročneje prilagoditve na ostalih točkah.

1.2 Izzivi na inovacijah temelječih mislečih okolij

Pospešen utrip je stanju v družbi zagotovo botrovala evolucija sistemov. Vsak sistem (organizacija, skupnost, tim) je živ organizem, ki ima svoje vztrajnostne momente in značilnosti */Slika 4/*. Če na evolucijo pogledamo z vidika virov in vzvodov za ustvarjanje dodane vrednosti opazimo, da je se je frekvenca sprememb pri obeh v zadnjih 30ih letih močno pospešila. Če lahko trdimo, da sta delavnost in produktivnost bila edina elementa uspeha več kot dvesto let, sta kakovost in znanje to mesto zadržala le dobrih dvajset let, inovativnost in ustvarjalnost pa le dobrih deset let.

⁴ z »x« so označene tista mesta, kjer v točkah priliva lahko dosežemo hitrejši kratkoročni učinek, v področjih sprememb pa najmočnejši impulz; to velja za prve korake, vse ostalo pa je predmet dinamičnega prilagajanja glede na dosežene rezultate in prepoznane nove odnose oziroma soodvisnosti

Kaj se bo zgodilo z nezavednim in intuicijo lahko le ugibamo, saj se šele prebijata v ospredje kot razlikovalna elementa uspeha, inovativnost in ustvarjalnost pa potiskata med potrebne/vstopne elemente obstoja. Osebnost iščem odgovore na nastalo situacijo v smeri prehoda na novo zavest, ki se bo morda zgodila s pomočjo intuitivnih uvidov in zmanjšane obsega informacij v področju nezavednega v prid zavednemu. Po zadnji fazi se bo verjetno evolucijski model ponovil, a v špiralni nadgradnji na nivoju nove zavesti, kar pomeni, da se bodo vzpostavili novi elementi v smeri razumevanja in obvladovanja produktivnosti, kakovosti in inovativnosti. Trenutno se v evropskem prostoru nahajamo na prehodu iz učečih v misleča okolja, s prvimi znanilci prehoda v ozaveščena okolja.

Obnašanje mislečih okolij (Vir:9, 10) predstavljajo **resen izziv** našim večšinam, znanjem, navadam in obnašanjem, in sicer:

- prehod iz strogih vertikalnih struktur v horizontalne/mrežne strukture,
- prehod iz konkurenčnih modelov v modele sobivanja,
- iz zaprtih sistemov v odprte sisteme soustvarjanja,
- iz kontroliranih trgov na nivo globalne ekonomije,
- iz mednarodnih državnih v korporativna zaveznitva,
- iz kontrolirane sistemske informacije, v globalna socialna omrežja individualnih poročevalcev in virov informacij.

Slika 4: Evolucija sistemov

Naštete spremembe so **zamajale temelje varnosti** na osebnih in organizacijskih nivojih, pozvale slehernega posameznika/co v proces prilagajanja, nadgrajevanja, spreminjanja. Pridobivanje znanj o učinkovitih orodjih za uspešno izvajanje teh procesov pa so po večini prepuščena posameznikom/cam in nestrokovnim izbiram.

Z navedenim je **na udaru izobraževalni sistem**, ki naj bi bogatil ljudi z orodji, znanji, tehnikami za uspešno delovanje v družbi. Že hitra analiza obstoječih modelov v izobraževalnih institucijah pokaže drugačno sliko. Le-te so **ostale v fazi delovnega ali v najboljšem primeru učečega okolja**. Tako v resnici izobraževalni sistem prelaga vso odgovornost usposabljanja in izobraževanja na posameznike/ce same in/ali delodajalce in to v času, ko smo manj dojemljivi za učenje, kot v svojih zgodnjih letih odraščanja, ko smo del rednega izobraževalnega procesa.

Kako se bo na ta izziv odzval izobraževalni sistem?

Preglednica 2: Ključne potrebe in ključni točki preliva/značilnosti mislečih okolij	Učenje	Pridobivanje informacij	Način delovanja	Način razumevanja
Prehod iz strogih veritkalnih struktur v horizontalne/mrežne strukture	x		x	x
Prehod iz konkurenčnih modelov v modele sobivanja	x	x	x	x
Prehod iz zaprtih sistemov v odprte sisteme soustvarjanja		x	x	x
Prehod iz mednarodnih državnih v korporativna zaveznitva		x	x	x
Prehod iz kontroliranih trgov na nivo globalne ekonomije		x	x	x
Prehod iz kontrolirane systemske informacije, v globalna socialna omrežja individualnih poročevalcev in virov informacij	x	x	x	x

Komentar: Oznaka »x« pomeni, da navedena značilnost mislečih okolij potrebuje takojšnje aktivnosti v nagovarjanju potreb in v uvajanju sprememb v način izvajanja aktivnosti, ki so značilne za točke preliva.

1.3 Uveljavljanje ozaveščenih okolij

Že tako ozko področje uporabnosti pridobljenih znanj v okviru trenutnih uradnih dogm izobraževalnih institucij, so še dodatno zamajale značilnosti ozaveščenih okolij (Vir:4,10). Prepoznavati smo začeli elemente, ki imajo pomemben vpliv na naš obstoj, a prihajajo iz nematerialnega sveta, brez otipljivih dokazov, a z vidnimi rezultati. Slednji izrivajo znanost in njene metode raziskovanja, da se prilagodijo in vključijo v svoj sistem tudi dimenzije (življenjskih) energij, e.g., volje, nepredvidljivega⁵, ki lahko vplivajo na stanja in obnašanja vsega kar je.

Najbolj opazne **spremembe** v dojetanju dogajanja okoli nas se odvijajo v:

- razumevanju smisla osebnih in skupinskih dejanj v dobro posameznika in družbe kot celote,
- planetarni zavesti, ki se vzajemno krepi in gosti z zavestjo posameznika/ce,
- vse večjem vplivu interesnih skupin, ki se povezujejo na osnovi potreb in obnašanj,
- opolnomočenju potrošnika, ki se prebuja v zavestno, osveščeno bitje v odnosu do sebe in vsega kar je okoli njega/nje,
- prevladovanju vrednot v smeri potrebnega in ne samo željenega,
- načinu vodenja, ki od vodenja od zgoraj navzdol in od spredaj (potegni/porini), vodi od znotraj navzven z energijo zgleda in vzpodbude,
- načinu odločanja, ki vključuje, poleg učenja (znanje) in delovanja (izkušnje), tudi intuicijo (nezavedno) (Vir:1, 4),
- razumevanju razlike med linearnim in celostnim razvojem projektov (na primer design thinking kot ena oblik systemskega pristopa)
- neprestanem izzivanju vsega obstoječega in iskanju odgovorov preko robu znanega.

Kako se je na spremembe odzval izobraževalni sistem? Ali vzgaja učence, dijake, študente na način, da bodo znali te spremembe angažirati v ustvarjanje vrednosti zase in za širšo skupnost?

⁵ o tem govori znanost 2, ki jo kot koncept in model že več let osveščajo, poučujejo in gradijo v okviru ISSS

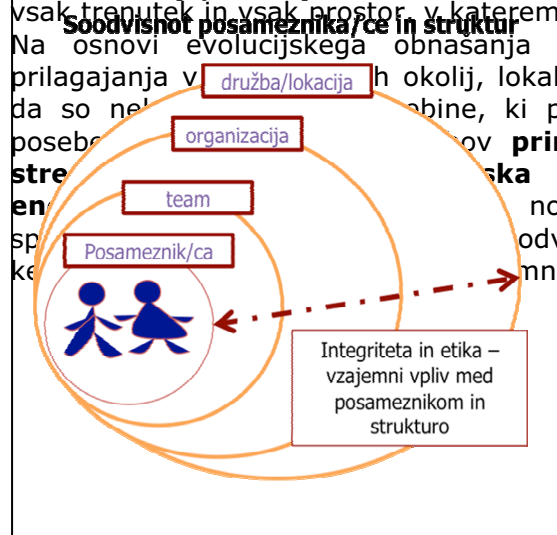
Preglednica 3: Ključne potrebe in ključni točki preliva/značilnosti ozaveščenih okolij	Učenje	Pridobivanje informacij	Način delovanja	Način razumevanja
Razumevanje smisla osebnih in skupinskih dejanj v dobro posameznika in družbe kot celote			x	x
Povečevanje vpliva interesnih skupin, ki se povezujejo na osnovi potreb in obnašanj		x	x	x
Opolnomočenje potrošnika, ki se prebujajo v zavestnega odločevalca	x	x		
Prebujanje planetarne zavesti, ki se vzajemno krepi in gosti z zavestjo posameznika/ce			x	x
Prebujanje posameznika v osveščeno bitje v odnosu do sebe in vsega kar je okoli njega/nje	x			x
Preoblikovanje vrednot v smeri potrebnega in ne samo željenega	x			x
Spremembe v načinu vodenja (od znotraj navzven z energijo zgleda in vzpodbude)	x	x	x	x
Spremembe v načinu odločanja, ki vključuje, učenje, delovanje in intuicijo (vir:1, 4)	x		x	x
Razumevanje razlike med linearnim in celostnim razvojem projektov (design thinking)	x	x	x	x
Neprestano izzivanje vsega obstoječega in iskanju odgovorov preko robu znanega	x		x	x

Komentar: Oznaka »x« pomeni, da navedena značilnost ozaveščenih okolij potrebuje takojšnje aktivnosti v nagovarjanju potreb in v uvajanju sprememb v način izvajanja aktivnosti, ki so značilne za točke preliva. Pri tem lahko predvidevamo, da imajo ozaveščena okolja že drugače urejene odnose, zato bo verjetno fokus na dopolnjenih točkah preliva.

2 Nova spoznanja, ki izzivajo izobraževalne sisteme

Razmišljanja navedena v zgornjih poglavjih vabijo k sistemskim spremembam v procesu izobraževanja in usposabljanja, in sicer, v obveznem ali prostovoljnem izobraževanju, medgeneracijskem učenju, internem prenosu znanj, v fizičnih ali on-line okoljih. Pri tem ima raznolikost v strukturi udeležencev (medkulturne, multidisciplinarne, internacionalne skupine) dodatno prednost. Dodatno teže vnesejo še sposobnosti, pristopi, metode, procesi, s katerimi vstopamo v medsebojne odnose in s katerimi aktivno delujemo v izobraževalnem procesu. Proces učenja in izobraževanja je vseživljenjski, učilnica pa vsak trenutek in vsak prostor, v katerem živimo.

Na osnovi evolucijskega obnašanja sistemov in praktičnih izkušenj iz procesov prilagajanja v družba/lokacija in okolij, lokalnih skupnosti in v nevladnem sektorju opažam, da so neke vrste strukture, ki pomagajo pri razvoju potrebnih kompetenc, še posebej v obliki organizacij, ki pomagajo pri razvoju primanjkljaj v splošni izobrazbi ljudi, povečuje stres, obolenja in znižuje nivo manifestacijske enotnosti novih idej, invencij in inovacij. Prav tako radi odvisnost med strukturami različne kompleksnosti, in ne vpetosti etike in integritete /slika 5/.

Iz Preglednice 2 in 3 pa lahko še dodatno ugotovimo, da se za področje izobraževanja odpirajo povsem nove vsebine, ki jih ljudje potrebujemo za uspešno trajnostno soustvarjanje družbe.

2.1 Potrebne sposobnosti v mislečih okoljih

Analiza izvedena v petnajstih podjetjih je izpostavila presenetljive potrebe ljudi, da se počutijo varne in da lahko polno ustvarjajo, se učijo, razvijajo /Preglednica 4/. Največje število glasov so prejeli: zaupanje sodelavcev in nadrejenih, timsko delo in komunikacija (dostop do informacij). To so lastnosti odnosov, ki ne potrebujejo ne finančnih ne materialnih investicij. Potrebujejo le razvito emocionalno in duhovno inteligenco.

Preglednica 4: Kompetence za oblikovanje varnega okolja za ustvarjanje

RAVEN POSAMEZNIKA	TOČKE
Odprtost	4
Strokovnost	4
Sodelovanje	7
RAVEN TIMA	
Sprošeno vzdušje	4
Timsko delo	11
Kolegialnost	8
Zaupanje sodelavcev, nadrejenih	12
Svoboda (izražanja, delovanja, svoboda misli)	6
RAVEN ORGANIZACIJE	
Komunikacija, informacije	12
Izmenjava znanja + profesionalni odnos; strokovnost	4
Vzpodbujanje; motivacija; stimulatívno okolje	4
Osební razvoj; možnost samouresničevanja	4
Merljivi jasni cilji, rezultati, usmerjenost k ciljem	9
Poslovni skelet (jasna strategija, vizija, poslanstvo)	7
Stranke (stalne, lojalne, zadovoljne)	4
Čas, prostor za razmišljanje, čas za uvedbo	5
Socialna varnost; finančna varnost, redna plača	7
Tehnična podpora	4

*Analiza narejena med 15 slovenskimi podjetji (7 podjetij iz proizvodne dejavnosti in 7 iz storitvene dejavnosti)

V tej luči lažje razumemo **ključne sposobnosti (kompetence)**, ki so potrebne za razvoj, na inovacijah temelječih, **mislečih okolij**:

- Odnos z zunanjim okoljem** (stranke, partnerji, javnosti; odprti in zaprti sistemi):
 - prepoznavanje tržnih priložnosti glede na obnašanja in potrebe,
 - razumevanje potencialnih/zanimivih področij inoviranja,
 - inovacijsko in inovativno komuniciranje (pomembna za vse odnose),
 - razumevanje potreb in potencialnih dodanih vrednosti,
 - znanja o inovacijskih ekosistemih,
 - odprti in zaprti sistemi inoviranja.
- Odnos med zaposlenimi** (horizontalno, vertikalno):
 - razumevanje oblik in različnih načinov vodenja (npr. inovacijski in inovativni management),
 - načini oblikovanja idej,

- metode iskanja idej,
 - timsko delo, različne tehnike timskega poročanja in prikazovanja,
 - razumevanje gradnikov, faz, vzvodov in virov inovacijskega procesa,
 - sistemska znanost, obnašanje kompleksnih sistemov (pomembno za vse odnose),
 - medstruktarno sodelovanje in ustvarjanje,
 - projektni management in projektno razmišljanje,
 - participativni modeli in proaktivno delovanje.
3. **Odnos s samim sabo:**
- tehnike razvoja emocionalne in duhovne inteligence,
 - uporaba in krepitev intuicije,
 - objektivna, kritična presoja,
 - empatija, radovednost,
 - medstruktarno sodelovanje,
 - lateralno razmišljanje,
 - razumevanje etičnih načel družbe,
 - celosten, uravnotežen osebni razvoj.

Koliko od potrebnih kompetenc strokovno nagovori izobraževalni sistem? Tematsko podobne naslove zasledimo v študentskih gradivih. Ko pa pogledamo bližje, opazimo, da so metode, tehnike in vsebine še vedno vezane na potrebe delavnih in učečih okolij. Vsebinska prenova je nujna (in ne le v naslovih). Izzvani smo, da elemente **ustvarjalnosti povežemo z elementi empatije** (Vir: 12) in pripravimo trdne **sistemske** temelje za modrost (Vir: 14), intuicijo in ostalo, kar krepi naslednji evolucijski korak.

2.2 Potrebne sposobnosti v ozaveščenih okoljih

Če si pogledamo le nekaj potrebnih **veščin in znanj (kompetence)** za uspešen razvoj ozaveščenih okolij, vidimo, da večino od njih izobraževalni sistemi ne nagovarjajo neposredno, temveč so prepuščena naključnemu razvoju (nezavednemu), zato jih velikokrat tudi ne moremo kakovostno in usmerjeno uporabljati:

- upravljanje čustev, še posebej strahov in blokad;
- upravljanje in preoblikovanje navad;
- razvoj odnosov (s samim sabo in vsemi ostalimi, s katerimi sobivamo v prostoru in času);
- razvoj vrednot, še posebej etike in empatije;
- razvoj lastne identitete in identitete proizvodov, storitev, rešitev, sistemov, ki jih postavljamo;
- razvoj trajnostno vzdržnih sistemov;
- upravljanje integritete;
- upravljanje in odstranjevanje prepričanj;
- spoštovanje biološke in kulturne diverzitete v praksi;
- spoštovanje žive in nežive narave preko dimenzije energij in naše soodvisnosti;
- radovednost o tistem česar ne vemo, da ne vemo;
- razvoj celostnih sistemov, sistemskih pristopov in sistemskega razmišljanja, ki omogočajo transparentno in jasno razumevanje vzajemnih vplivov in posledic dejanj.

Kako se bo na potrebe odzval izobraževalni sistem?

Pa ne samo to. Frekvenca novih spoznanj se tako močno povečuje in širi, da so učbeniki, takoj ko so napisani, že zastareli.

Samo kot ilustracijo naj navedem nekaj primerov:

- že pred leti so v biologiji, natančneje, v genetiki, odkrili 2700 genomov in ugotovili, da o življenju (formuli življenja) še vedno ne vedo ničesar⁶; takrat je prišlo do velikega zasuka v razumevanju vloge genov pri razvoju človeka; ugotovili so, da ima na razvoj ljudi mnogo večji vpliv okolje v katerem se človek razvija in impulzi, ki jih naše telo zaznava ter sporoča na naš elementarni (celični)

6 Nobe D., Glasba življenje: biologija onkraj genoma, Zavod RS za šolstvo, 2010

nivo; le ti namreč aktivirajo določene dele genskih zapisov, ki se nato razvijajo v skladu s pogoji, ki so organizmu dani (sposobnost prilagajanja kot osnovna lastnost bitij);

- že pred leti so v kvantni fiziki naznanili, da je vse kar obstaja v resnici vibracija (stvarna in nestvarna, živa in mrtva narava), zato smo kot bitja veliko bolj občutljivi na impulze, ki se nahajajo okoli nas (preko 405000/s)⁷;
- spoznanja o izjemnih dimenzijah vesolja, neskončnih možnostih in verjetnosti o obstoju drugih vrst bitij v našem vesolju, je povsem verjetna in možna;
- moč človekove energije, ki nam preko različnih tehnik pomaga odkriti, razviti in nadgraditi naše potenciale je poznana strokovni in laični javnosti; sposobnost samozdravljenja, ozveščanje uvidov in povečanje kapacitete umskih in fizičnih sposobnosti z naravnimi, človeku in naravi prijaznimi metodami ni danes nobena skrivnost.

Zakaj o tem ne govori izobraževalni sistem? Kako bi lahko nova spoznanja hitreje vklapljali v izobraževalni proces in s tem omogočili ljudem, da lahko učinkoviteje prilagodijo svoj odnos do življenja, sveta, obstoja in družbenih sprememb, ki se dogajajo kot posledica evolucijskih premikov. Kako bi lahko sebe bolje pripravili na realnost in se zato tudi lažje prilagodili raznolikosti, ki nas obdaja? Ali ni čas, da prilagodimo nastajanje učbenikov z interaktivnimi orodji, ki omogočajo sledljivost sprememb in sprotno nadgradnjo novih vsebin. Tako bi prišli v stik ne le z najnovejšimi spoznanji, ampak bi lahko tudi sledili razvoju misli, teorije, novih prijemov in prepričanj, ter jih samozavestno soustvarjali.

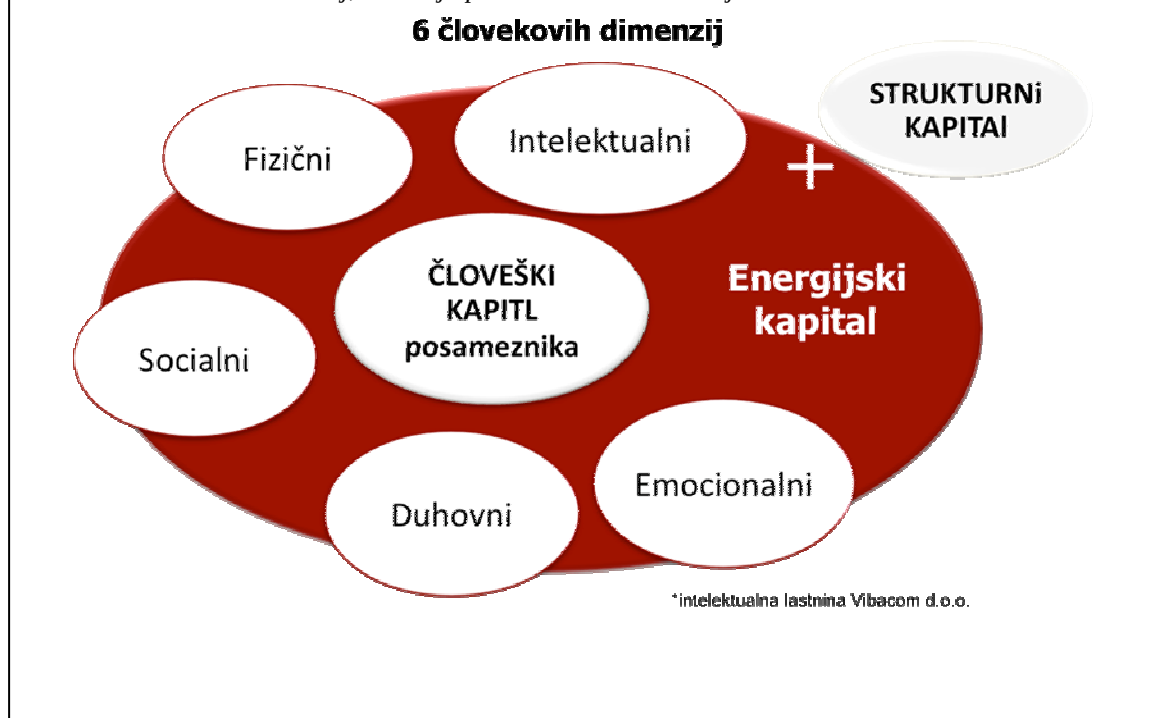
Praksa nas uči, da so za ljudi **ozaveščena okolja** še večji izziv kot misleča. Še posebej to velja za **celosten (holističen) razvoj** posameznika in sistematičen pristop k razvoju **vseh štirih nivojev védenja**. Ker sta obe področji v poslovnem in visokošolskem okolju manj uveljavljeni, jih bom prikazala v samostojnih poglavjih. Prav v povezavi s tema dvema področjema, vidim nove priložnosti za razvoj modelov učenja in izobraževanja v prihodnje.

2.3 Celosten razvoj posameznice/ka

Misleča okolja so nedvoumno dokazala, da znanje in dobra fizična kondicija ljudi (zaposlenih) danes nista dovolj za ustvarjanje dodane vrednosti. Do veljave prihajajo tisti posamezniki/ce, ki so uspeli uravnotežiti vseh 6 dimenzij človeka, kot jih poznamo danes /slika6/.

⁷ <http://www.gamazdravljenje.com/> (marec 2013)

Slika 6: 6 človekovih dimenzij, ki kličejo po uravnoteženem razvoju

V delavnem okolju je v preteklosti prevladal pomen **fizičnega kapitala**. Zaposleni (delavna sila /slika 4/) so bili v teh okoljih podpora tehnološkim rešitvam (strojem), ki so bile ključ do višje produktivnosti in s tem višje dodane vrednosti.

V učečih okoljih (človeški viri /slika 4/), kjer je osrednji vidik za ustvarjanje dodane vrednosti obvladovanje kakovosti in s tem poslovnih procesov, na pomenu pridobi **intelektualni kapital**, vse bolj pa se že čuti tudi potreba po emocionalnem kapitalu.

Potreba po novih kvalitetah pa je še bolj izrazita v mislečih okoljih, kjer mehke vsebine prevzemajo vodilno vlogo pri oblikovanju (poslovnega) uspeha. Tako se pridnosti, znanju, obvladovanju produktivnosti in kakovosti, pridružita še ustvarjalnost in inovativnost, ki pa zahtevata za uspešno manifestacijo **čustveni, socialni in duhovni kapital** kot nosilni kvaliteti poslovnega uspeha (človeški kapital /slika 4/).

Ozaveščena okolja so naredila še en korak dlje. V formulo uspeha so vnesla prej, v poslovnem in akademskem svetu neozaveščeno kvaliteto, **energijski kapital**. Le-ta se izraža v senzibilnosti za dogajanja v nas in okoli nas, v sposobnosti manifestacije načrtanih aktivnosti in v preoblikovanju idej v inovacije, ki sežejo preko meja lastnega uspeha in oblikujejo splošno družbeno dobro.

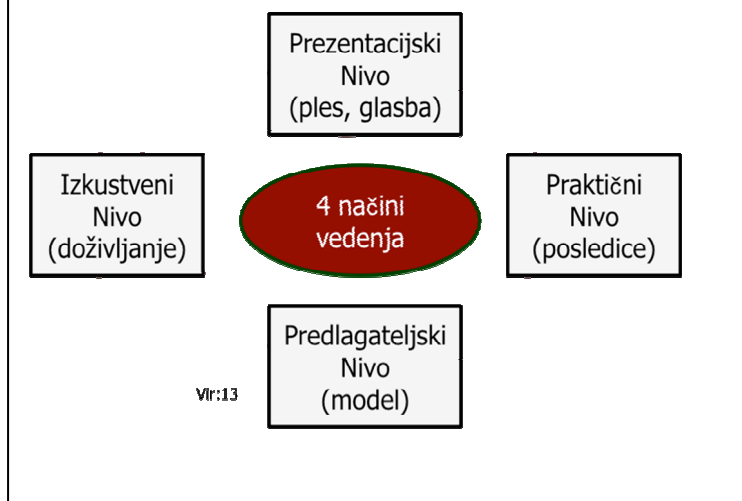
Torej, danes že razumemo, čeprav še polno ne integriramo v svoje delovanje, da ima človek vsaj **šest pomembnih dimenzij** skozi katere sprejema in oddaja znanje in modrosti, manifestira svoje ideje v prakso in z njimi uspešno sobiva v širši skupnosti.

Katere dimenzije razvijamo, vzpodbujamo k manifestaciji v izobraževalnem sistemu? Ali lahko naredimo več? Zakaj toliko neodločnosti in odpora? Čas za spremembo je dozorel in jasno je, kam moramo usmeriti profesorsko, učiteljsko in mentorsko energijo.

2.4 Štiri (4) oblike védenja

Globalizacija in z njo povezane potrebe po senzibilnem, uravnoteženo razvitem posamezniku/ci, so oživile štiri načine védenja (Vir:13), v davni preteklosti že poznan model celostnega razvoja.

Slika 7: različni nivoji vedenja in njihove pojavne oblike

4je načini vedenja nas vzpodbujajo, da **razširimo načine zaznavanja** in razlage sveta iz **predlagateljskega**⁸ nivoja na **izkustvenega, prezentacijskega** in **praktičnega**. S tem zaobjamemo vse naše naravne načine sprejemanja/dojemanja informacij. Slednje niso vedno kanalizirane z razumom, ampak se lahko med seboj povežejo, nadgradijo in oblikujejo nova spoznanja na subtilnem, nezavednem nivoju. Le-te se preko intuicije, instinktov ali podobnih kanalov komuniciranja, ozavešijo na nivoju zavednega.

Ljudje lahko kot osnovni način sprejemanja izberemo katerikoli način vedenja in ga kasneje dopolnimo, ga razširimo na ostale nivoje. Pomembno je, da se vseh zavedamo in z njimi celostno upravljamo. Ni pravega in napačnega vrstnega reda. To je tipično orodje ozaveščenih okolij, kjer se na vsako situacijo odzovemo z dinamičnim in celostnim sprejemanjem še tako kompleksnih pojavov (in ne več z linearnim).

Na primer: najprej nekaj začutimo (ekperimentalni nivo), nato za izkušnjo poiščemo način prezentacije (prezentacijski nivo), nato razvijemo teorijo (predlagateljski nivo) in na koncu preverimo praktične posledice teoretičnega modela (praktični nivo). Naša dosedanja civilizacija je poudarjala le zadnja dva nivoja pri čemer je pred praktični nivo postavljala/povzdigovala predlagateljski nivo.

Katerega od naštetih nivojev vedenja vzpodbujamo v izobraževalnem sistemu? Kaj lahko storimo, da ne bomo več siromašili in zatirali naših sposobnosti vedenja?

3 Izkušnje iz prakse

Vprašanja, vezana na izobraževalni sistemi, tudi mene osebno izzivajo in me vzpodbujajo, da eksperimentiram: v sodelovanju s študenti, s kolegi profesorji, s strankami in v okviru lastnega podjetja.

V nadaljevanju bom izpostavila dve izkušnji iz predavateljske prakse na visokošolskih programih, in sicer pri predmetu Inovacijski in inovativni management na Fakulteti DOBA v Mariboru in pri predmetu »Socializacijske veščine« na MCI Poslovni šoli v Innsbrucku.

Obe izkušnji sta zelo pozitivni. V obeh primerih so se študenti odlično odzvali. Najbolj pri tem cenijo dinamičen način učenja, ki je tesno povezan z reševanjem **praktičnih izzivov** v okviru **raznolikih timov** in internem prenosu znanj. Izkušnja me napeljuje na razmišljanje, da smo v sebi ljudje na spremembe za prehod v misleča in ozaveščena okolja že pripravljeni. Da jih bomo lahko polno zaživel, moramo prilagoditi še strukture, načine delovanja, ki bodo omogočili, da nove sposobnosti, veščine tudi zaživijo v vsakodnevem življenju.

3.1 Izkušnja iz predmeta »Inovacijski in inovativni management«

Okolje: dodiplomski e-študij, med 200 in 300 študenti; različnih starosti, različnih profilov in izkušenj; slovenski ali srbski študenti.

Vrednote, ki jih predmet podpira: izvirnost, razumevanje bistva novih vsebin, timsko delo, medsebojna pomoč in vedoželjnost.

⁸ tipičen način dojemanja in razlage sveta zahodne civilizacije: prezentacije, modeli, strukture, diagrami, grafi

Sposobnosti, ki jih predmet razvija: medstrukturno sodelovanje, sistemski pristop, sodobna orodja komuniciranja, projektno vodenje, upravljanje inovacijskega procesa od ideje do izvedbe; novi načini vodenja (vodenje od znotraj navzven), celostno reševanje izzivov; razumevanje vzajemnih vplivov poslovnih elementov, s posebnim poudarkom na inovacijskih ekosistemih.

Drugačnost v pristopu:

- gradiva: študenti imajo na voljo gradiva v najrazličnejših pojavnih oblikah (filmi, članki, YouTube prispevki, spletne strani, knjige, študijska gradiva v elektronski obliki, vrhunsko elektronsko okolje (e-učilnice), web-seminarji);
- izvajanje: pri izvajanju predmeta se pri študentih vzpodbuja proaktivnost, samoiniciativnost; s študenti se komunicira na različnih komunikacijskih kanalih; vsebine so podane v različnih pojavnih oblikah; ves čas je prisotna močna mentorska podpora; študenti so ves čas povezani v učne skupine;
- načini delovanja: *vzpodbuja se lateralno razmišljanje in celostno reševanje problemov*; pri tem ne pričakujemo učenja na pamet (v primeru, da se študent odloči za izpit, ima lahko pri sebi vso literaturo in podporna gradiva; ključno je, da zna s pomočjo gradiv in znanja celostno odgovoriti na postavljena vprašanja), ampak logično sklepanje, intuitivne odzive in celostno reševanje izzivov (v primeru projektnega dela, se študente vzpodbuja, da prepoznajo resnične potrebe in oblikujejo izvedljive inovativne rešitve, kjer preizkusijo svoja znanja v praksi); v zaključnem projektnem poročilu izpostavijo skozi projekt pridobljene izkušnje, sveže pridobljena znanja in dodano vrednost, ki so jo s projektom ustvarili); novost je tudi *medstrukturno povezovanje predmetov*, ki se logično povezujejo. Povezovanje poteka na več nivojih: prvič, pomešajo se študenti iz različnih skupin v nove time in drugič, študenti sodelujejo pri vseh predmetih z istim projektom, ki ga skozi proces izobraževanja sistematično nadgrajujejo in plemenitijo;

Izkušnja: Odzivi študentov so zelo pozitivni tako na strani njihovih izkušenj kot tudi na nivoju projektov⁹. Metode uporabljene pri izvajanju predmeta, simulirajo realno poslovno okolje in vzpodbujajo razvoj tistih kompetenc, ki jih bodo študenti potrebovali. Včasih se pojavijo med študenti tudi negativne izkušnje iz naslova vodenja timov, delegiranja odgovornosti in pristojnosti, enakovrednosti in enakopravnosti v timu. Vse to prispeva dragocene izkušnje za dvig samozavesti, samostojnosti pri študentih in povečuje njihovo stopnjo pripravljenosti na žive izzive.

3.2 Izkušnje iz predmeta »Socializacijske veščine¹⁰«

Okolje: dodiplomski klasični študij; 40 študentov iz več kot 10 držav približno enake starosti (med 20 in 24let).

Vrednote, ki jih predmet podpira: razmišljanje preko robu znanega, soustvarjanje, empatija, spoštovanje, zaupanje.

Poslanstvo predmeta: navdušiti študente za evolucijske pristope, inovacijsko in inovativno komuniciranje in proaktivno socializacijo; predstavitev modelov progresivnega razmišljanja; vzpodbujanje družbenih inovacij; pridobitev praktičnih izkušenj za razvoj socializacijskih veščin; demonstrirati moč kolektivne zavesti.

Sposobnosti, ki jih predmet razvija: komunikacija, osebna interakcija, razvoj skupinske interakcije, team building, »no box« razmišljanje.

Drugačnost v pristopu: predmet je zastavljen tako, da ponuja neposredno izkustveno učenje; ves čas poteka predmeta študenti izvajajo različne naloge; pri tem se neprestano spreminja struktura timov; študenti iz vaje v vajo postopno so-ustvarjajo priročnik za predmet, postavljajo teoretične okvirje, jih preizkušajo na konkretnih primerih in v medsebojnem dialogu ves čas kritično ocenjujejo, nadgrajujejo delo drug drugega. Vsa nastala gradiva v okviru skupinskega dela ves čas trajanja predmeta visijo v učilnici in omogočajo, da si študenti zgradijo celostno sliko vsebine predmeta. Pri predmetu ni izpita. Struktura ocene je sestavljena iz participacije pri pouku, samoocene in ocene

⁹ v šolskem letu 2012/13 so študenti preko projekta medpredmetnega povezovanja svojo idejo celo pripeljali do patentne prijave

¹⁰ v originalu »Social skills«, MCI Innsbruck

tima, profesorjeve ocene skupinske naloge; skupinska naloga, za katero imajo študenti 3 tedne čas, da jo izvedejo, mora biti praktična in mora pustiti za sabo sled med izbranimi deležniki; bistvo projektnega poročila je v razumevanje potrebnih veščin za izvedbo projekta; študenti morajo prepoznati veščine, ki jih niso imeli, pa bi bile koristne; veščine, ki so jih imeli in so jih koristno uporabili pri projektu; posledice, ki jih je njihov projekt sprožil med deležniki; katere veščine je projekt pomagal razviti pri zunanjih in notranjih izvajalcih; predmet so popestrile tudi poslovne igre, ki so prebujale njihovo subtilnost, intuitivnost in željo po odkrivanju.

Izkušnja: Z vsako uro, ko smo gradili polje zaupanja, je rasla samozavest, kakovost opravljenih nalog in navdušenje nad osvojenimi vsebinami; priložnost, da so študenti preko vodenih delavnic soustvarili priročnik in skozi prakso začutili moč kolektivne zavesti, za vedno ostane v njih kot orodje vredno zaupanja; obenem se je dvignila zaupanje v njih same, kolege študente in v individualno ter skupinsko iskanje rešitev; preko neprestane menjave timov so študenti razvili medsebojno spoštovanje, spoštovanje do različnosti pogojene s kulturnimi okvirji, miselnimi vzorci, jezikovnimi značilnostmi, različnimi interpretacijami telesnega jezika; vse to je dvignilo njihovo samozavest v komuniciranju, soustvarjanju in izboljšalo njihove medsebojne odnose; izkušnje z odkrivanjem nezavednega in moči intuicije so razširile za vedno svoje nivoje dojemanja in vedenja.

3.3 Nadaljnji razvoj izkustvene metode učenja

Oba primera poudarjata pomen izkustvenega učenja. Največ priložnosti za nadgradnjo izvajanja predmetov vidim v razvoju vseh **4ih oblikah védenja**. Iskustveni nivo se počasi nadgrajuje z predstavitvenim in prezentacijskim.

Dodatna priložnost se kaže v večji **interaktivni podpori procesa** učenja in v angažiranju študentov pri **reševanju življenjskih izzivov**, ki za izbrano ciljno publiko resnično ustvarjajo dodano vrednost. Pri tem je potrebno ves čas vzpodbujati njim **lastne načine razmišljanja**, opogumiti jih pri sprejemanju **odgovornih odločitev**.

Postavila sem si osebni izziv, da v prihodnje pri predmetih nagovorimo vseh **6 dimenzij človeka** in pripomoremo k njihovem uravnoteženemu razvoju. Dodatne rezerve so še v širjenju polja zavednega, v ozaveščanju intuitivnega kanala v procesu odločanja in dojemanja uvidov.

4 Namesto zaključka: priložnosti sodobnega izobraževalnega sistema

Premiki v točkah preliva, zavedanju in dojemanju sveta potrebujejo ustrezne spremembe v vseh družbenih strukturah, še posebej v izobraževalnem procesu. Vabijo k **prilagoditvi vsebin s katerimi upravljamo, k preoblikovanju orodij s katerimi spreminjamo strukture, k večjemu, ciljno usmerjenemu zbljiževanju učenja in delovanja, k razumevanju dimenzij v katerih lahko delujemo, k vzpostavljanju povezav, ki nas osvobajajo in k odgovornemu, etičnem ravnanju, ki vzdržuje subtilne vezi vzajemnega soustvarjanja**. Pomembno vlogo pri tem igrajo predavatelji, profesorji, soustvarjalci študijskih vsebin in metod dela. Na nas je odgovornost, da prvi začutimo šibke signale potrebnih sprememb in jih pogumno nagovorimo že v procesu učenja, ki pripravlja podlage za bodoče delovanje. Zato moramo uvajati spremembe v pedagoškem pristopu, inovirati v vzpostavljanju pogojev za **»aktivno učenje, ne poslušanje«**.

V prispevku sem poskušala osvetliti izzive, ki jih pred nas postavlja evolucija poslovnih sistemov, spremenjeni viri in vzvodi za ustvarjanje dodane vrednosti, prebujene nove zavesti, ki vodijo v oblikovanje nove civilizacije. Na koncu se vedno **vrnemo h človeku**, njegovi sposobnosti prilagajanja in uravnoteženega celostnega razvoja. Izobraževalni proces je pri ustvarjanju ravnovesja izjemnega pomena, zato so spremembe v izobraževanju pomembne. Da lahko služijo potrebam sodobnega človeka, pa morajo biti **vsaj pol evlucijskega cikla pred njim**. Naj se vrti in razvija!

Literatura

1. Kovačič V., Bulc V., Batellino U., (februar 2013). Intuitivno odločanje - nepogrešljiv del celostnega odločanja. *Revija HRM*, letnik 11 (številka 51)
2. Laszlo A., Increasing the range and reach of the systems sciences: a call to reinvigorate the systems movement (2012), dostopno na: http://iss.org/world/laszlo_incoming_2012 (marec 2013)
3. Bulc V. (marec 2012). New organizational and social paradigm: From cooperation to co-creation and sustainable coexistence. *Journal of Organisation Transformation & Social Change*, Volume 9, Number 1.
4. Bulc V., Kovačič V., Kocjan Stjepanović T. (marec 2012). Mreženje predmetov: moč povezovanja misli, izkušenj in modelov. *Revija Mednarodno inovativno poslovanje*.
5. Bulc V. (2011). Innovation ecosystem and tourism. *Academica Turistica - Tourism and Innovation Journal*, 1.
6. Bulc V. (2010). Inovacijsko komuniciranje znotraj podjetij (InCo Corp). *Revija Znanje*, julij-oktober 2010
7. Bulc V., Kovač D., Bertonec A. and Godina Košir L.(2006): Human Resource Development from the Aspect of Evolution of Business Environment. An article for IREC Conference.
8. Bulc V. (2005): Thinking organisations: the new milestone in corporate behaviour – can IT support it? Compano, Ramon, Pascu, Corina. IST is the service of a changing Europe by 2020: learning from world views. Bucharest: The Publishing House of the Romanian Academy, str 204-206
9. Bulc V. (2006): Ritmi poslovne evolucije (Business evolution). Ljubljana: Vibacom.
10. J.Roemischer (2002) The Never-Ending Upward Quest, What is enlightenment, Vol. 22, Fall/Winter 2002, Reprint Series 2005.
11. Matai, DK. (2012) Creativity and Empathy: How to capitalize on complexity in the conceptual age, dostopno na: <http://dkmatai.tumblr.com/post/31299682461/creativity-and-empathy-how-to-capitalise-on-complexity> (marec 2013)
12. Kim O., (2009) What are the four ways of knowing?, dostopno na: <http://www.toktalk.net/2009/12/06/what-are-the-four-ways-of-knowing-woks/> (marec 2013)
13. Pór, George. Nurturing Systemic Wisdom through Knowledge Ecology. *The Systems Thinker*, October 2000.